

Försvarets målsättning

Svenskt försvar hålls under god uppsikt i utlandet och diskuteras i många sammanhang. Det är naturligt, eftersom Sverige ej ingår i någon av de existerande militärallianserna. En norrman, professor Nils Örvik, är en flitig deltagare i den nordiska försvarsdebatten. Vad han skriver uppmärksammas långt utanför hans hemland. Han har nyligen publicerat några artiklar om svenskt försvar, av vilka en här granskas av forskningschefen Thede Palm, som påpekar att liknande frågor också behandlas i en just utkommen svensk debattbok. Eftersom vi vanligen vet så litet om hur man ser på oss utifrån är Örviks artikel värd att lägga märke till. Mot en punkt hos honom måste man lägga in en bestämd gensaga. Örvik hävdar att svenskt försvar borde ha som målsättning att hindra varje form av hjälp till Sverige västerifrån. En sådan attityd skulle skapa en trovärdig och därför starkare ställning gentemot Sovjetunionen, menar han. Det vore, skriver Palm, att föra oss rakt fram mot en militärallians, sedan vi under många år sagt ifrån att vi vill hålla oss utanför NATO.

När det gäller ett försvar, vare sig en rent militär organisation eller ett av både militära och civila element sammansatt totalförsvar, är det inte tillräckligt bara att det är starkt. Det måste också inför yttervärlden framstå som starkt. Det svenska försvar, som vi har i dag, är oprövat; ingen vet vad det är värt. Eftersom en av dess väsentliga uppgifter är att vara krigshållande, är det viktigt att andra liksom vi själva tror på dess seghet och styrka. Att bara själva framhålla hur bra vi har gjort det är inte nog.

Vi kan vara övertygade om att i utlandet finns sakkunniga institutioner som bedömer svensk försvarspotential, vår vilja att försvara oss, hur vi utnyttjar våra möjligheter, hur länge vi kan väntas hålla ut. Fjärde huvudtiteln blir läst och penetrerad. Försvarsdebatten, i den mån den existerar, blir uppföljd. Uttalanden av den ende regeringsmedlem, som fortfarande träder upp för försvaret, registreras, likväl som meddelanden om utlagda försvarsbeställningar. Allt sammanställs och avvägs mot vad som händer på annat håll. Det intressanta är nämligen inte om svenskt försvar tillförs eller berövas ett antal miljoner kronor. Vad som betyder något är att klargöra varför Sverige t ex urholkar sitt försvar medan andra rustar upp.

Allt för sällan får svenska folket reda på vad man verkligen tänker om oss utomlands. Detta gäller inte bara försvaret. Vad har man sagt i kretsarna kring EEC om de, förefaller det, halvhjärtade försök som gjorts från svenskt håll att komma

med i det nya Europa, där våra partner i EFTA så energiskt söker inträde? Vi vet alltför litet om den hårda interna kritik som där förekommit. På ett annat område, utanför Europa, kan man hänvisa till vad en utländsk kritiker nyligen skrev. Han sade att det är känt att den svenska regeringen »haft vissa vanskligheter t o m med att uppehålla ett rimligt gott förhållande till USA. Motsättningarna bör ej överdrivas, men det råder knappast tvivel om att episoden 1969 i förbindelse med Nordvietnam har skadat förtroendet och minskar ett eventuellt svenskt inflytande i USA.» Mildare kan man knappast uttrycka sig. Politiska bedömare vet att detta är sant, men i Sverige har man inte fäst sig vid konsekvenserna.

Försvarsfrågan sedd från Norge

Den som gjort uttalandet är den inte bara i Sverige utan internationellt välkände norske forskaren professor Nils Örvik. Under många år har han varit en av de flitigaste deltagarna i kvalificerad nordisk försvarsdebatt. I sista numret för 1970 av Norsk militaert tidsskrift har han skrivit en artikel kallad Forsvar mot hjälp?, som innehåller en analys av den svenska försvarsfrågan. Delvis är den identisk med en artikel i Strategisk bulletin 1970:3-4, som professor Nils Andrén granskat. Man kan vara kritisk mot den, men man får dock veta hur man kan se på det svenska försvaret i utlandet. Vad Örvik skriver blir dessutom uppmärksammat långt utanför Norges gränser.

Han konstaterar fullständigt riktigt, att

1968 års försvarsbeslut på sikt innebär en reduktion av den försvarsnivå på vilken vi tidigare låg. Menade alltså riksdagen, som fattade beslutet, att Sverige inte längre hade behov av ett starkt försvar? Örvik besvarar frågan med ja, och han förutsätter att innan ett sådant beslut fattats måste en lång rad värderingar och analyser ha företagits både av försvarets målsättning och av det hot, som vi kan ställas inför. Men denna punkt har författaren missförstått. Beslutet fattades inte av riksdagen utan av finansdepartementet, som låste försvarets kostnadsram vid ett visst belopp medan en försvarsutredning, vars uppgift det var att göra överväganden, fortfarande var i arbete. Inte ens försvarsministern hade något att säga till i saken. Det är naturligt, att det är svårt för utlänningar att tro att det kunde gå till så i en för Sveriges säkerhet avgörande fråga.

För sin del drar Örvik den slutsatsen, att den faktiska minskning av medelstilldelningen till försvaret, som 1968 års beslut innebar, ur vissa synpunkter skulle kunna anses vara rimlig. Han resonerar på följande sätt. Långtidsperspektiven i svenskt försvar skulle vara märkvärdigt oklara om man i Sverige inte räknade med politiskt och militärt stöd västerifrån i händelse av ett ryskt hot eller angrepp. Ett långvarigt försvar i ett isolerat krig med Sovjetunionen kan Sverige trots sin höga tekniska nivå inte uppehålla: därtill är styrkeförhållandena för ojämna, och Sovjet kan dessutom hota med kärnvapen. Den svenska försvarsmakten

är huvudsakligen uppbyggd för att verka avhållande för varje angripare, om ett krig i Europa skulle utbryta och då Sverige vill hålla sig utanför. Förklaringen till att Sverige minskade och allt fortfarande minskar sin militära styrka skulle kunna vara, att Sovjetunionen också minskat sina eller att västsidan, NATO, ökat sina styrkor. Balansen mellan de två sidorna skulle ha blivit jämnare och risken för en tredje part mindre. Men nu vet alla, att så inte är fallet. Warszawapakten rustar medan NATO försvagas.

Under sådana omständigheter, menar Örvik, måste man i Sverige ha iakttagit hur konflikten mellan de båda blocken alltmer koncentrerats mot norr, mot Nordkalotten. Sovjet reagerar ytterst skarpt mot varje övning i eller utanför Nordnorge. Om Sovjet skulle fullfölja sitt hot, vore Sverige tänkbart som ett genomgångsland, men bara om det svenska försvaret ej fanns. Sverige kommer att inta sin attityd av igelkott – Örvik finner piggsvin vara den riktiga liknelsen – men eftersom hotet är geografiskt begränsat, borde 1968 års försvarsmodell vara tillräcklig.

Transiteringarnas lärdomar

Under II. världskriget försökte som bekant Sverige att hävda samma position med taggarna ut åt alla håll, men vi lyckades inte helt. Transiteringarna genom landet av tyska soldater påminde dagligen under tre långa år om att regeringen tvingats att sänka vår nationella målsättning. Vår självständighet var inte längre fullständig.

»Man måste förmoda», skriver Örvik, »att de svenska staberna och försvarsanalytikerna noggrannt satt igång att draga fram faktorer och material från 1940-43 års erfarenheter» för att undersöka när liknande problem åter kan bli aktuella. I varje fall kan man hoppas att de har gjort så, fastän det skett i sådan stillhet att inte någonting sluppit ut om deras överväganden.

I detta sammanhang pekar den norske författaren på tre aktuella och viktiga punkter. Den första är att man i Sverige, liksom också i Norge, inte räknar med ett isolerat ryskt angrepp mot Skandinavien. Men han menar att de 10 senaste åren borde ha lärt oss att isolerade krig faktiskt förekommer. Stormakterna har visat en allt mindre benägenhet, allianser till trots, att engagera sig när det ej varit alldeles nödvändigt.

Gentemot Örvik kan man naturligtvis säga, att det strider mot idén med NATO, att ett NATO-land skulle kunna anfallas utan att hela organisationen omedelbart skulle vara indragen. Invändningen är riktig, men trots allt kan frågan inte helt skjutas åt sidan. Det medges, att ett anfall mot Norge skulle medföra att NATO var i krig. Men om motståndaren från början gjorde klart, att vad han krävde inte var hela Norge, utan bara den nordligaste delen och att han var villig att ge kompensation, och att just denna del var en som var absolut nödvändig för Nordkalottens säkerhet: med andra ord, om alla argument vore lika begränsade som hotande, vilken skulle reaktionen bli?

Det förefaller osannolikt att den skulle bli ett kärnvapenkrig. Man måste samtidigt komma ihåg, att problemet är ensamt i sitt slag. Det går inte att sammanställa Kalottområdet med t ex Östersjöinloppen: ett hot mot de senare skulle beröra Danmark och Västtyskland och hela NATO inom ett centralt område.

Den andra punkt, som Örvik tar upp, är det läge som skulle uppstå för Sverige, om hela Norge skulle hamna under rysk kontroll, direkt eller indirekt. Men den direkta kontrollen kan vi bortse ifrån: då är redan, som nyss sagts, NATO involverat. Örvik lägger däremot en bestämd tyngd vid den indirekta. Han menar att det redan nu övas en press mot Norge att lossa banden med NATO och att denna press kommer från sovjetiskt och framför allt från finskt håll. Skulle den leda till resultat, blir inte bara Norge försvagat, utan Sverige kommer i det läge som skulle ha uppstått om Norge militärt bevingats. Också denna punkt kan ju diskuteras, och Örvik bör veta bäst i vilket politiskt läge Norge befinner sig. För Sverige är det naturligtvis av vikt att sätta sig in i vad denna utveckling skulle betyda för oss.

Den tredje punkten är det faktum, att Sverige har ett konventionellt försvar, i vilket kärnvapen inte ingår. Därigenom kan ett kärnvapenhot inte mötas med ett annat. Iakttagelsen är riktig. Men om en stormakt i dag vill sätta in kärnvapen mot ett mindre land i Europa, torde sannolikheten av vad man kallar ett isolerat krig minskas så mycket att angriparen måste

räkna med det storkrig, som han förmodligen minst av allt önskar.

En ny debattbok

I en nyligen utkommen debattbok, som i hög grad förtjänar att läsas och uppmärksammas – »Sex debattinlägg om säkerhet och försvar», redigerad av Börje Lindkvist (Rabén & Sjögren, Temaserien) – har tre civila, Gösta Bringmark, Jan Prawitz och Kurt Samuelsson, och tre militärer, Per-Hjalmar Bauer, Erik G Bengtsson och Nils Österlund behandlat vitt skilda ting av betydelse för vår försvarspolitik, från det militärpolitiska läget vid årsskiftet (Bringmark) till fredsforskning (Prawitz). Bauer har i sitt inlägg, som han kallat Internationalism och nationellt försvar, liksom Örvik kommit in på frågan om Nordkalotten. Han drar också slutsatsen, att om svenskt territorium betraktas som värdefullt ur förbindelsesynpunkt men inte kan disponeras utan föregående omfattande strider, då minskas intresset för att besätta det: krigsrisker blir mindre. Det till synes paradoxala är, att ett militärt försvar, som på grund av sin styrka, bedömd relativt till en även överlägsen angripares disponibla resurser, inte kommer till användning, är mer fredsbevarande än om det tvingades till användning.

Kvar står emellertid den politiska frågan olöst. Om Sovjet skulle få kontroll över Nordkalotten, och om NATO inte ansett sig böra gå i krig för ett område som för många måste te sig geografiskt perifert, vilken blir Sveriges ställning? Att påtryckningarna skulle bli avsevärda

för att förmå oss att släppa till transportvägar kan man förmoda. Vi har en försvarsgren som kallas psykologiskt försvar. Man kan bara hoppas att den i ett sådant fall skall visa sig duglig att fungera.

»Försvar mot hjälp»

Här har som exempel anförts eventuella sovjetiska angreppsplaner, men som en annan av författarna i debattboken, Erik G Bengtsson, uttrycker det: Är det bara ryssen vi är rädda för? Hans svar är, att vi inte inriktar vår försvarsplanering bara på någon speciell fiende utan tar hänsyn till varje tänkbar angripare. »Detta ger oss möjlighet att anpassa våra försvarsåtgärder efter vad som verkligen kommer att inträffa.» Detta låter ju utmärkt, och nästan för bra för att vara sant. Stalin, som var realist, ställde en gång en fråga till en general, som just avslutat ledningen av ett krigsspel: Vem vann? Frågan var verkligen olämplig, men just sådan som man kunde vänta av ett råskinn till diktator. Alla vet ju, att hemmastyrkorna vinner ett krigsspel.

Nils Örvik går mera rakt på sak. Han säger att svenskarna av gammalt alltid planerat försvar mot Ryssland. Men om ett försvars bedömda styrka avhänger av dess trovärdighet, är det svenska försvaret i ett isolerat krig mot Sovjet för svagt. Sverige, menar han, kunde då i stället »basera sig på ett försvar mot andra stater än Sovjetunionen». Liksom Finlands numera så svaga försvarsmakt dock kan tänkas tjänstgöra som »den röda arméns förlängda arm» och dess existens kan bli meningsfylld genom att den onödiggör för

ryssarna att säkra finskt territorium, skulle också Sverige kunna rusta sig för ett »försvar mot hjälp», d v s mot NATO-trupper. Om Sverige kunde garantera att sådana aldrig skulle kunna komma oss till hjälp, skulle vår försvarspolitik vinna i trovärdighet och därmed styrka. Örvik skriver inte, om han menar att också den svenska försvarsmakten skulle bli den röda arméns förlängda arm. Han säger bara att han utgår från att sådana alternativ diskuterats och utvärderats av svenska utredningar.

När man kommit så långt hos Örvik, är det tid att lägga in en bestämd gensaga. Fredrik den store påstås ha sagt att han inte kände något folk som så ständigt arbetat på sin egen ofärd som det svenska, dock utan att lyckas. Om vi på allvar gick in för detta av Örvik skisserade alternativ till försvarspolitik målsättning, är det fara värt att vi äntligen skulle lyckas nå ett slutgiltigt resultat av vår möda.

Ty vad skulle utredningarna ha kommit till för resultat annat än detta, att ett så konstruerat alternativ med »försvar mot hjälp» skulle strida mot vår fastlagda politik att ej ingå militärallianser. Alternativet skulle vara trovärdigt först om en överenskommelse träffades med Sovjetunionen om att vi anpassat vårt försvar till denna målsättning. I sin tur skulle detta kunna som i Finland leda till ett traktatmässigt fastläggande av det svenska försvarets uppgift. Om vi sedan även finge underkasta oss viss kontroll av att vi iakttog vad vi utfäst oss att göra, skulle

det svenska försvarets styrka vara avhängig av att vi avstått en del av vår handelsfrihet.

Vi vägrade att gå med i NATO bla därför att vi inte ville ge upp vår hand-

lingsfrihet. Man måste hoppas att inte ens Örvik med sin auktoritet skall kunna göra troligt inför utlandet, att vi nu är villiga att ge upp den för att kunna närma oss Warszawapakten.